

1. Instabilité phonétique des voyelles et de l'accent. Grand nombre de variantes.
 2. Passage des voyelles nasales aux diphtongues orales.
 3. Monophthongaison de *ie*, *uo* et tendance à la diphtongaison de *e*, *o*.
 4. Palatalisation accusée des consonnes devant les voyelles antérieures.
 5. Tendance à la réduction de la voyelle finale par *-s*.
 6. Prothèses fréquentes à l'initiale (*h-* et *j-*).
 7. Simplification des groupes consonantiques.
 8. Bonne conservation de tous les locatifs: l'inessif, l'adessif, l'illatif, l'allatif.
 9. Simplification du système verbal (extension des aspects au dépens des temps; nombre très restreint de participes).
 10. Grand nombre de préfixes verbaux; séquences de préfixes.
 11. Nombreuses calques syntaxiques, morphologiques et phraséologiques sur le biélorusse (et sur le polonais); emprunts slaves.
- D'une manière générale, le parler en question fait penser à du lituanien qui serait parlé par les Biélorusses. En effet, pendant de nombreuses années la population de cette région a connu une situation de trilinguisme: elle était lituanienne, biélorusse et polonaise.

Cracovie

Leszek Bednarczuk

Chronicle

In memoriam Tamara Buch (1923-1970)

Am 29. Juni 1993 versammelten sich die Lituanisten im Institut der litauischen Sprache der Akademie der Wissenschaften in Vilnius zu einer Gedenkfeier anlässlich des siebzigsten Geburtstags der früh verstorbenen Tamara Buch, die durch eine Reihe bedeutender Publikationen die baltistische Sprachwissenschaft bereichert hat. Es wurde auf Tamara Buchs Beitrag zur Geschichte der litauischen Sprache (Prof. J. Palionis), zur historischen Phonologie und Akzentologie (Prof. Z. Zinkevičius) und zur Dialektologie (Dr. K. Morkūnas, Dr. E. Grinaveckienė) hingewiesen. Mit Dankarbeit gedachten Tamara Buchs ehemalige Mitarbeiter ihrer wissenschaftlichen Unterstützung in jenen schweren Jahren der Sowjetokkupation (Dr. habil. A. Sabaliauskas, Dr. habil. V. Ambrazas). Über Tamara Buchs dornigen Weg in die Wissenschaft während der Kriegs- und Nachkriegsjahre erzählte ihre Schwester Dr. Ina Meiksinaitė, die sich mit der Entwicklung der deutschen Sprachwissenschaft in Litauen befaßt.

Tamara Buch, geb. 1923, absolvierte das Gymnasium in Kaunas 1941, studierte darauf in Nishnij Nowgorod und in St. Petersburg (1942–1948) vergleichende Grammatik der germanischen und idg. Sprachen. 1949–1950 unterrichtete sie an der Universität Vilnius und nach ihrer Promotion arbeitete sie am Institut der litauischen Sprache und Literatur, in dem sie sich vorwiegend mit der Geschichte der litauischen Sprache befaßte. 1957–1967 war sie an der Universität Warschau tätig, daraufhin 1968–1969 an den Universitäten in Paris und Chicago. Am 7. Februar 1970 ist sie mit 46 Jahren in Haifa verschieden in der reifsten Zeit ihrer intensiven wissenschaftlichen Arbeit. Zu ihren bedeutendsten Leistungen gehört die 1961 als Monographie veröffentlichte Habilitationsarbeit *Die Akzentuierung des Christian Donelaitis*. In sprachwissenschaftlichen Zeitschriften aus verschiedenen Ländern sind einige Dutzende Artikel erschienen, die sich mit den ersten litauischen Grammatiken und ihren Quellen, mit der Phonologie, Prosodie und Syntax der litauischen Sprache Kleinlitauens im 17.–18. Jh., mit den litauischen Orts- und Personennamen befassen. Die hinterlassene Handschrift *Lithuanian Phonology in Chr. Donelaitis* wurde schon nach ihrem Tode veröffentlicht. Während der Feier brachten die versammelten Lituanisten dem Andenken von Tamara Buch ihre tiefe Verehrung entgegen¹.

Vilnius

Vytautas Ambrazas

¹Siehe noch: Palionis, J. & Zinkevičius, Z., "Tamara Buchienė", *Baltistica*, 6 (2), 1970, pp. 253–254. Smoczyński, W., "Tamara Buch", *Slavia*, 40 (1), 1971, pp. 167–168. Palionis, J., "In memory of Tamara Buch", in: Buch, T. *Lithuanian Phonology in Christian Donelaitis*, transl. from the Polish mss. by Alfred Buch and coworkers. Preprinted by P. H. T. A., Haifa, Febr. 1974, pp. I–II. [Eds.].

Atsiminimų nuotrupos

† TAMARA BUCHIENĖ

In 1991 Prof. INA MEIKSINAITĖ-VORONKOVIENĖ took the initiative for publishing in the Vilnius review *Proskyna* the recollections which her sister, Tamara Meiksinaitė-Buch, had written down shortly before her death (cf. Tamara Buchienė, *Atsiminimų nuotrupos*, *Proskyna*, 1989 (3), 164–177).

In these recollections there is a fragment where Tamara Buch looks back on her first expedition from Warsaw to Puńsk, and the beginnings of the friendship which linked her to a Lithuanian family. She describes her impressions on her first acquaintance with the hitherto unknown inhabitants of the Polish-Lithuanian border area. In the further parts of her story, relating to later years, she describes, in a vivid way not devoid of literary talent, her fieldwork in the domain of Lithuanian linguistics: her observations on the Dzukian dialect, and her tour of Lithuanian villages, where she collected proper names of persons and places (including field names known only to the fishermen catching fish on the lakes). Her account is interspersed with observations which we would now describe as sociolinguistic.

Now, when almost thirty years have elapsed since these recollections were written down, and the political situation has radically changed, Tamara Buch's private notes from Puńsk acquire the value of an historical document. We are here dealing with a contribution to the personal history of Lithuanian studies. Her account may also be of interest to those investigating social relations in the Polish-Lithuanian border area, the more since it was written by an observer who did not take side with either party.

By republishing the present fragment, the editors want to join in the initiative of Tamara Buch's Lithuanian friends and colleagues, who, on the occasion of the 70th anniversary of her birth, gathered in the Lithuanian Language Institute in Vilnius for an academic session, and recalled recollections of the deceased. — We wish to thank Mr. ANTANAS GAILIUS, editor in chief of *Proskyna*, for his kind permission to reproduce the text originally published in this review.

The Editors

Pirmą kartą nuvažiavau į Punkską 1960 m. birželio mėn. pabaigoje. Gyvenau tuomet Lenkijoje jau ketverius metus ir seniai rengiausi į lietuvių kaimus į šiaurę nuo Seinų, bet vis neištaikydavau laiko. Pati sau sakiau, kad laiko negaliu surasti — žiemą nėra ko važiuoti į kaimą, o vasarą reikėjo vaikus vežtis į vasarvietes. Vyresnioji buvo silpnas vaikas, taigi reikėjo jai pakvėpuoti kalny oru, reikėjo gero maisto, o Punske drėgna, miškas toli, o dėl maisto ir patogumų, kaip man aiškino Varšuvoje tarnaitės, kilusios iš šito krašto, „kaip kaime“, t. y. maistas prastas, kambariai nekokie. O iš tikrųjų ne dėl vaikų atostogų delsiau važiuoti į Punkską, o dėl kitų priežasčių: bijojau, kad nemokėsiu susišnekėti su žmonėmis, nepriims. Niekuomet manęs neėmė Vilniuje dialektologai su savimi į ekspedicijas, galvojo, kad nemokėsiu prašnekinti žmonių. Taip nesakė, bet žinojau, kad tokia yra jų nuomonė ir sakiau sau, kad jie teisūs.

Vis dėlto 1960 metais pasiryžau, progai atsiradus. Mat atvažiavo į komandiruotę dabar jau velionis Pranskus-Žalionis, kurį pažinojau iš Lietuvių kalbos instituto. Kol ten dirbau, jis dar buvo nereabilituotas, matydavau jį rūkanti koridoriuje, kartais jis ką pasakydavo posėdžiuose, šiaip su juo šnekėti neteko. Varšuvoje jis niekam nebuvo įdomus, niekas jo draugystės neieškojo. Ar jį atvedė pas mane jį globojęs asistentas, ar jis pats mane surado — neprisimenu. Pakviečiau jį pas save vakarienei, kurios metu paaiškėjo, kad jis norįs į Punkską važiuoti. Tuomet ir aš pasiryžau nukeliauti.

Važiuoti reikėjo pašto traukiniu, kuriame nebuvo miegamųjų vagonų, visą naktį. Buvo šalta ir dėl to nesisekė užmigti, nors ir važiuojome patys vieni pirmos klasės kupė, kiekvienas patogiai išsitiesęs ant savo sofos. Visą naktį man Pranskus pasakojo apie savo kančias koncentracijos stovyklose, kur nemaža metų buvo praleidęs. Pasakojo paprastai, kaip pasakojama žmogui, kuris arba pats buvo tą patį praėjęs, ar bent daug girdėjęs apie panašius dalykus. Pasakojo šiaip sau, dėl to kad šaltis nedavė miegoti. (Tikrai, daug jau buvau girdėjusi tokių pasakojimų. Jau buvau mačiusi nemaža sugrįžusių iš ten, iš kur anksčiau žmonės negrįždavo).

Miglotą rytą, drebedami nuo šalčio ar nuo nemigos, išlipome Suvalkų stotyje. Per miestelį į autobusų stotį važiuojome autobusu. Aš vis dairiausi, norėdama pro langus pamatyti, kaipgi atrodo tie Suvalkai, davę vardą Suvalkijai. Pasirodė, kad nieko įdomaus tenai nėra, — nuobodus provincijos miestelis su caro laikų pastatais prie pagrindinės gatvės.

Iš Suvalkų nuvažiavome į Seinus, kurie man daug labiau patiko. Buvo dar labai anksti, kai ten atvykome, miestelis miegojo, nedarau buvo kelti iš lovos Lietuvių draugijos valdybos narius. Taigi, nemiėgoję ir sušalę slankiojome po Seinus — vieno aukšto namukai, daug sodų, o prie rinkos katedra su prisišliejusiu buvusiu Dominikonų vienuolynu, kuriame prieš pirmąjį didįjį karą buvo kunigų seminarija. Žiūrėjau į katedrą ir kvapą užėmė — čia palaidotas Baranauskas, čia ateidavo Liudas Vasaris — Mykolaitis. Užsukome į vidų. Lietuviški audiniai ant altorių, o dešinėje, koplyčioje, ant sienos užrašas lenkų kalba: „Biskup sejneński Antoni Baranowski“. Užrašas aukštai, nėra kur gėlių padėti, galima tik pastovėti valandėlę, prisiminti Baranausko eiles ir patį Anykščių šilėlį, vyskupo dialektologinius darbus.

Buvusioje seminarijoje — žemės ūkio mechanikų mokykla, po įgaubtomis lubomis, švariai išbaltintomis, stovi kažkokios mašinos: tai čia kadaise kankinosi Liudas Vasaris dėl savo pašaukimo.

Pagaliau atsirado ir žmonių iš Lietuvių draugijos. „Suorganizavo“ mašiną, ir nuvažia-

vome į Punkską. Sustojome prie mokyklos, ir nuvedė mus į mokytojų kambarius. Žiūriu į ten susirinkusius žmones ir jie į mane daugiau, negu į Pranskų. Lietuviai iš Lietuvos ir iš Vakarų buvo Punkską jau po 1956 metų, bet kad žydė čia atsirastų — to nesitikėta.

Ne, nepastebėjau susirinkusių žvilgsniuose nieko, kad būtų panašu į neapykantą, bent antipatiją, buvo tiktai nustebimas, bet to užteko, kad tuoj pat imčiau daryti kalbos klaidų daugiau, negu paprastai. Pasakiusi porą nieko nereiškiančių sakinių, tuoj ir išžiūrėjau į žmones. Šiaip pirmą kartą pamačiau Punsko mokytojus, ypač kritiškai tokia visai maža moteriškaitė didelėmis žalsvomis akimis, kuri labai atidžiai į mane žiūrėjo. Nejauku buvo tuomet nuo to žvilgsnio. „Ar ji žydų nemačiusi?“, galvojau suerzinta — ir visai be reikalo. Ką ji tuomet apie mane galvojo, ji man vėliau pasakė — tautybė čia buvo niekuo dėta; toji moteris niekuomet nemeluoja, nei iš mandagumo, nei dėl kokių kitų priežasčių: jei nenorės pasakyti, nutylės, o jei pasakys — tai taip ir yra. Susidraugavau su ja. Tai jai pasakojau apie žmogų, kuris pasivadino mano angelu sargu; ji suprato, žinojo, rado reikalingus žodžius. Per aštuonerius metus išsipasakojome viena kitai visus savo džiaugsmus ir vargus. Moterų šnekos vis tos pačios: prie kavos ar susėdus ant kelmų miške prie krepšių su grybais: vaikai, vyras, namų ruošia, bendri pažįstami, o ūpi užėjus — jaunystės meilės istorijos. Buvo, be abejo, ir kitos temos — lietuvių mokyklos prie Punsko, kultūros namai, saviveikla. Pasakojau Vainienei apie savo keliones po užsienius, susitikimus su mokslininkais, apie studentus, paskaitas. Niekuomet neatėjo į galvą mintis, kad ji kažko nesupras, kad yra kažkokio jai svetimo „didžiojo pasaulio“ dalykų. Ir man, ir jai nekilo jokios abejonės, kad Lietuvių draugijos susirinkimas yra lygiai taip pat įdomus ir svarbus, kaip pasaulinis kalbininkų suvažiavimas Bukarešte. Lietuvių inteligentija, kilusi iš kaimo, kaip ir kaimas, išleidęs ją į mokslą, neatitrūko vienas nuo kito: kaimo žmogus nesijaučia nė kiek menkesnis už savo brolių, išėjusių mokslus. Tai ir atsispindėjo ne tik mano santykiuose su Vainiene, bet ir su ūkininkais Punsko apylinkėse: lygūs mes jautėmės.

Buvau pasakiusi draugijoje Seinuose, kad noriu atvažiuoti į Punkską su vaikais vasaroti. Tad kol žvalgiausi į naujus žmones, o jie į mane, atlydėjęs iš Seinų valdybos narys tarėsi, kur gi mane būtų galima apgyvendinti. Na, ir sugalvojo. Nuėjome trys į tuos namus, raudonai dažytus, su gonkomis ir darželiu iš abiejų pusių, priešais bažnyčią. Išsigando šeiminkė: „Kaipgi čia, iš Varšuvos, kaipgi čia valgyti duosiu, jei nieko gauti negalima — lašiniai ir duona, pienas ir viskas“. — „Gerai bus“, sakau, „tik priimkite“. Labai man patiko ir šeiminkė, ir švarus kambarys su baltomis užuolaidomis ant langų, ir vėliau atėjęs šeiminkas. Kai šeiminkė pagaliau sutiko, tai ir paklausiau dėl kainos. „Ar aš žinau“, pasakė šeiminkė, „kad čia pas mus labai prasta, kiek duosite, bus gerai“. Galvojau, kad vis dėlto derėsis ir pasiūliau labai nedidelę kainą. „Kam gi jūs, ponija“, sako šeiminkė, „save skriaudžiate — tiek pinigų norite mokėti“. Gėda pasidarė man — še tau ir derybos!

Susitariau, kada atvažiuosiu su vaikais ir atsigulusi užmigau kaip užmušta. Bet miegoti neteko ilgai. Kažkas žadino, sunkiai atmerkiau akis ir žiūriu — milicininkas reikalauja paso. Pasą tuomet dar turėjau sovietinį, tą ir paduodu kartu su komandirute. „O mes galvojome, kad čia vėl amerikony šnipų atsirado kaip pernai“, palengvėjo milicininkui. „Ar ilgam į šitą užkampį?“ — „Rytoj“, sakau, „išvažiuosiu, o po kelių dienų su vaikais visai vasarai atvažiuosiu“. — „Tai gerai“, sako milicininkas, „pagaliau kompaniją turėsiu — nors vienas tikras inteligentas žmogus atsirado, galėsime vakarais kortuoti“.

Išsimiegojusi į pavakarę išėjau pažiūrėti, kaip Punkskas atrodo. Raudona XIX a. pir-

mosios pusės neogotinė bažnyčia tarp šventoriaus medžių, maža klebonija sode prie jos, išgrįsta akmenimis rinka ir gatvė nesuremontuoty, medinių vieno aukšto namų su krautvėmis. Ant buvusios apykreivės sinagogos užrašas *Kino "Postęp"*, atseit, kino teatras *Požanga*. Toli už poros kilometrų matyti miškas, o tuoj už vienintelės miestelio gatvės į visas puses kalvelės ir tarp jų balos. Nesako Punske kalvos, o sako kalnai arba laukai, beveik negirdėt ir žodžių pieva, kalnas ir laukas, pieva ir bala yra sinonimai, kadangi ant kalnelių sėja, o balose šienauja ir gano. Drėgnos labai tos pievos tarp kalnelių, beveik kiekvienoj žemiausioje vietoje — durpynės, o aplink jas žemė netvirta. "Kad man čia vaikai reumatizmu neapsirgtų", galvoju, bet nelabai susirūpinau: oras buvo tyras ir kvapus, vietiniai žmonės atrodė sveiki, stiprūs ir įdegę.

Po poros dienų atvažiavau į Punską su vaikais. Išlydėdamas Varšuvos stotyje vyras prašė: "Tu nekalbėk kaime su vaikais rusiškai, bus bėdos". — "O kaipgi man dabar su vaikais kalbėti?", klausiu, "gal lenkiškai? Abejoju, kad žmonėms Punske tai labiau patiks". Mažesnioji šešerių metų duklė, kuriai baisiai knietėjo dalyvauti tėvų pasikalbėjime, įsikišo: "O kodėl negalima kalbėti rusiškai?"

Trakiškių stotyje mūsų laukė vežimas ir ponas Nevulis, atvažiavęs savo motociklu. Susėdome į vežimą ir važiuojame tris kilometrus į Punską. Vaikai, dar nepabudę kaip reikiant, sėdi ant lagamino ir verkšlėna. "Nina man vietos nepalieka, aš nukrisiu", skundžiasi mažesnioji. "Vyta stumdosi, sutvarkyk ją, mamyte", prašo vyresnioji. Raminu vaikus, be abejo, rusiškai, o vežikas stebisi. Vežimas tarška per plento akmenis, vaikai dairosi į šonus, liovęsi bartis. "Tai ką, vasaroti pas mus susimanete?", klausia vežikas lenkiškai visai ne varšuvietiška tarsena. "Taip", atsakiau lietuviškai. Buvau nugirdusi vežiko pavardę — Racys, taigi buvau tikra, kad jis lietuviškai kalba. Bet ne: ar tikrai nemokėjo, ar pamiršti norėjo. "Litwini zacięci są, proszę paui", toliau tęsia pasikalbėjimą žmogus, "z nimi dogadać się nie można".

Išsodino mus "išverstarankovis" Racys prie raudonai dažytų namų priešais bažnyčią, paėmęs bene dvigubą kainą, o ten jau prie gonkų laukė visa šeima: abu šeimininkai ir dvi mergytės tokio pat amžiaus kaip maniškės, šventadieniškai apsirengusios. Pasisveikinam su šeimininke ir jos dukrytėmis, pristaciau savąsias, kurios tuoj pat parodė gero auklėjimo stoką: nustebė, kad svetima teta ir nepažįstamos mergaitės norėjo jas pabučiuoti, įėjusios į butą nesustojo prie durų, laukdamos, kad jas prašytų toliau, o tuoj pat atsisėdo ant sofos.

Šeimininkė apdengė stalą austa staltiese, atnešė pusryčius — kiaušinius, sviestą, duoną, sūrį, medų, netikrą kavą su pienu, o pati, sustojusi tarpduryje, vis ragino valgyti, ypač — kiaušinius, kurie buvo kažkodėl daug didesni už mano kada nors matytus ir kurių buvo bent dešimt mums trims. Nepatiko man tas ceremonialas. "Pasijaus mano mergaitės ponvaikišais", galvoju, o aš — ką lyg būčiau apskrities pareigūnas, ar klebonas kalėdojantis. Vis dėlto teko porą savaičių pakovoti, kad Nevulienė visą savo šeimyną kartu pradėjo sodinti prie stalo virtuvėje valgyti. Virtuvėje karštomis dienomis blogai traukdavo, tai dūmų būdavo, musės zirzta, karšta, o mano vaikai pasimėgdami valgo lašinius su duona, srebria kiekviena su savo amžiaus drauge kruopas iš vienos lėkštės. Tylesnės ir mandagesnės pasidarė mano mergaitės prie santūrių Nevulių "mergščių", nesikišo į pokalbį. Aš valgau, šneku, o kartas nuo karto rašau ką į šalia lėkštės padėtą sąsiuvinį — ar kokią žodį, ar kokią kitą tarmės ypatybę pasizymėdavau. "Ar pakartoti, ponija?", klausia šypsodamasis Nevulis, "ar gerai užrašėte?"

Sekmadeniais, prieš sumą, kai visa rinka buvo pilna vežimų, prie kurių buvo pririšti iškinkyti arkliai, pas Nevulius susirinkdavo visa jų gausi giminė iš aplinkinių kaimų. Vyresniesiems paduodavo kėdes, paaugę vaikai droviai stovėdavo prie durų ar kieme. Su manim sveikinosi paprastai, niekas manęs neklausinėjo, smalsumo nerodė. Beje, antrą sekmadienį, po sumos įbėgo į kambarį abi maniškės, lydimos šeimininkų mergaičių — pastarosios, kad padėtų mane įtikinti: "Mamyte, Kaiziai klausė, ar mes norime kartu su Dalia ir Aldute į Šlynakiemį važiuoti. Vakare ar rytoj ateisime". — Pažiūrėjau į savo išblykusią vienuolikos metų Niną, neseniai persirusią bene penktą anginą tais metais, o keturios poros akių maldaujamai į mane žiūri, pasirengusios uždegti džiaugsmu ar ašaromis pasrūti. "Važiukite", sakau, "tik netriukšmaukite ir megztinius pasiimkite". Susodino senasis Kaizė savo gausią šeimą į ilgabrikį, kartu prie Nevulių mergaičių, Kaizių anūkių — abi maniškės: akys žiba, o Vyta neišlaikiusi rusiškai šaukia: "Tu mamyte, nieko nebijok, aš neperšalsiu, nepateksiu po arklio kojomis ir būsiu mandagi". Nusišypsojo senasis Kaizė, tarnavęs rusų kariuomenėje ir supratęs rusiškai šitą pareikimą, paglostė vaiko juodus plaukus ir pavarė arklius. Vis dažniau mano vaikai kažkur dingdavo ir vis mažiau dėl to nerimavau.

Nei jos apsirgo, nei karvės jas subadė, nei šiaip kas joms atsitiko — net kai kartu su Nevulių vaikais nuskabė plikai kelias vyšniais, augančias laukuose. Vaikai sakė, kad šeimininkų tos vyšnios neturinčios, bet šeimininkai atsirado ir gavo mano mergšės — lygiai su visais — lupti už vagystę. Didžiai jos nustebė: juk mamytė visuomet joms primindavo, kad daugiau vaisių valgyti sveika, ką gi jos tokio padarė? "A", susiprotėjo viena, "tu pyksti, kad neplautas vyšniais valgėme nešvariomis rankomis; nebuvo, mamyte, vandens". Viskas mano mergaitėms ėjo Punske į sveikatą — aplinka, oras, maistas. Įdegę, atgavo spalvą, pasidarė mandagesnės. Nebeskyriau savo jaunesniosios balso per kilometrą. Nerimastis vis dėlto man sukilo, kai išgirdau miestelio vaikus šnekant, jog klebonijos sode slyvos nunoko. Kad tik be mano vaikų apsieitų. Galvoju, ar vertėtų joms išaiškinti explicitis verbis, kad ne visus vaisius valgyti sveika. Bet to nereikėjo. Atbėgo Vyta baisiausia murzina, išsitempus vaisių sultimis suknelę, su saldainių popierėliu rankoje. "Mamyte, klebonas pavaišino saldainiais ir pasiūlė prisiskinti slyvų jo sode. O Aldutę bitė įgėlė, o manęs ne". Taip susipažino mano vaikai su dabar jau mirusiu kunigu Šuminsku. Prisimenu, kaip jis, lydimas niekad nuo jo nesitraukiančios savo baltos su rudomis dėmėmis kalytės, vaikė vištas iš savo daržo, o pamatęs mane ant vieškelio, ėmė lipti per platų griovį — pasisveikinti, ir aš nuskubėjau ton pusėn. Griovyje ir susitikome. Bet tai jau gal buvo po poros metų.

Į Punską atvažiavau ne tik išlėtis, bet ir susipažinti su tarne, rinkti vietovardžius. Reikėjo eiti pas žmones. Pirmas bandymas buvo tikrai nevykęs. Paklausiau patarimo draugijos veikėjo, tai nusprendė man "sudaryti sąlygas". Nuėjo į saugumą Seinuose, išprašė pusei dienos automobilį ir vežiojo po kaimus: niekas net nežinojo, kaip vadinosi kaimas, kuriame jis buvo gimęs ir praleidęs savo amžių, lenkiškai — taip, kaip užrašyta, o lietuviškai negirdėjęs. Reikėjo ieškoti kito būdo prieiti prie žmonių. Prašiau pažįstamą mokytoją, kad palydėtų. Tas nuvežė motociklą pas senąjį Venclauską Kreivėnų kaime, prie pat Punsko, ir pristatė mane jam šitaip: "Tai šitoji ponija atvažiavo iš Varšuvos, gražiai lietuviškai kalba ir dar geriau nori išmokti, tai gal su ja pakalbėtumėte". — "Tai prašome į kambarį", pasakė šeimininkas, "kodėl gi ne — pasikalbėsime". Mokytojas, apsukęs motociklą, nuvažiavo, o aš jaučiau, kaip įstumtas į vandenį šuniukas. O senukas klausia, apie ką gi aš noriu, kad jis pasakotų. Gal apie "daraktorius", kaip jie mokė vaikus skaityti, kai spauda buvo uždrausta.

Mėgsta senas Petras Venclauskas pasakoti ir moka pasakoti, o ypačiai apie “daraktorius”. — Kalba senukas, o aš rašau, bet kad jis nedzūkuoja, beveik literatūrinė kalba šneka, retai kur kokia tarmybė pasitaiko. O kaipgi jam kitaip kalbėti — sakė juk ponas Stoskeliūnas, kad ponias iš Varšuvos ir dar pasimokyti nori, tai reikia “gražiai” kalbėti. Įsismagino senukas, vis šneka ir šneka. Atėjo pietų metas. Šeimininkė atnešė man kiaušinieneį, keptą su lašiniiais, duonos, sviesto, pieno. Mane valgyti prašo, o kalba visai kitaip negu josios vyras, sodria žodinga kalba. Bet nieko nepadarysi, reikia toliau klausytis senuko. Klausau, rašau. Išėjau iš Venclauskų vėlokai, visai pamiršusi, kad namie pietūs laukia. Tikrai laukė. Volens nolens reikėjo dar ir antrus pietus sutalpinti.

Einu popiet Punsko gatve, sutinku kitą mokytoją. “Tai kaip jums šiandien pasisekė, ponias?”, klausia. Punske visuomet visi viską žino. “Kad”, sakau, “ponas Venclauskas nedzūkuoja”. “Gerai”, sako Vaina, “nuvesiu jus pas tikrą dzūką! Einame su Vaina, žmonės šypsosi, sveikinasi, šnekinas. Nuėjome pas tą dzūką. Pasirodė besas kapsas, atėjęs užkuriu į Punską.

“Žmonės čia”, galvoju, “kaip žmonės, ko gi aš su jais nesusišnekėsiu? Pati eisiu, be palydovų”. Irėjau. Aštuonerius metus vaikščiojau po Punsko apylinkių kaimus. Visuose lietuvių gyvenamuose kaimuose esu buvusi, kai kur daug kartų, ir nebuvo atsitikimo, kad kas su manimi šnekėti nenorėtų, į klausimus neatsakinėtų. Buvo net štai kaip. Rinkau kalnų ir balų pavadinimus, kurie baigia nykti. Žino juos tik labai seni žmonės, o jei tokių nėra kaime — baigta, niekas nepasakys. Ateinu į Burbiškius prie Galadusio ežero. Kaimas didelis, vietovardžių ten daug — prieš porą metų jų buvau kiek užsirašiusi, bet reikėjo patikslinti, daugiau surašyti. “Senas Rėkus numirė”, sako žmonės, “dabar kas gi dar žinos. Gal tik dar Vaitulionis, kuris prie ežero gyvena, bet ar jums dar ką pasakys, nežinia, jau nesikelia, vis kosti, beveik kad nešneka”. Gėda tokių žmogų trukdyti, bet vietovardžiai... Nuėjau. Jaunas šeimininkas, išklauses, ko man reikia, pasakė: “Tėvas visus tuos pavadinimus, kurių jums reikia, žino, bet labai jau jis silpnas. Na, bet kad jums reikia, tai nueikite pas jį, paklauskite”. Gulėjo senukas kluone lovoje, sunkiai alsavo. Aš prie jo atsitūpiu ir aiškiniu savo reikalą. “Visus”, sako, “pavadinimus žinau. Sakysiu nuo ežero galo, rašykite”. Išvardiuo savo silpnu balsu, atsiprašė, kad gal pamiršo kokį, o baigęs pažymėjo: “Tai dabar jau visus, kuriuos atmenu, rodos, pasakiau”, atsiduso ir užmerkė akis. Užkimysiu balsu pasakiau dėkui, o būtų reikėję senį į ranką pabučiuoti.

* * *

Vis tingėjau keliauti į Galadusio ežerą rinkti valkščių pavadinimų, taigi, kad turėčiau kuo užsimti — nepatogu nieko neveikti per patį darbymetį — išikišau sąsiuvinį su pieštuku į krepšį ir nuėjau aplankyti senąjį Venclauską. Gyvena jis tuoj pat už miestelio, jo namai turbūt antri dideliame Kreivėnų kaime, kuris prasideda prie Punsko ir driekiasi ligi pat sienos. Venclauskas pasiturinčiai gyvena — ūkininkai, ne šiaip kokie daržininkai. Gyvena Venclauskai savam “daikte” nuo pat kaimo išsikirstymo į kolonijas, taigi jau apie šimtą metų. Sodyba gražiai prižiūrima, viena retesnių Punsko apylinkėse, išlikusi beveik tokia, kaip būdavo senovėje: iš toliau atpažinti ją galima pagal kryžių prie kelio, pastatytą to krašto knygnešio atminimui pagerbti. Prie to kryžiaus, pasukęs į kairę, pro senąją liepą

ir kitus sodelio medžius patenki į didelį kiemą, kur po dešine stovi erdvi žema baltinta pirkia, toliau rūsys ir molinė kaulidė. Kiemą tvėria didelis kluonas, prie jo pririštas šuo, su kuriuo nepavyko susidraugauti, nors ir nešiau jam savo “poniškų” pietų kaulus. Už kluono — atkeliami varteliai į laukus, o toliau iš kairės, tvartas, vištidė ir klėtis. Dar kiek toliau — sodželka, kurioje plaukiojo Venclauskienės žąsys su žąsiukais, dėl kurių per mane šeimoje dažnai kildavo ginčai: senasis Venclauskas, šlubas ir ligotas, turėjo žiūrėti, kad tos žąsys neitų į daržus, o kai mudu užsišnekėdavome — jos bemat ten sulįsdavo. O pasišnekučiuoti senasis Venclauskas mėgsta, gal ne tiek pasišnekučiuoti, kiek pašnekėti. Ateinu pas jį, o jis jau paskaitos temą turi paruošęs, tik laukia, kad atečiau ir paklauskiau, ar laiko turįs kalbėtis. Beveik visuomet jo turėdavo, išįsėdavo, kai atvažiavusi iš Varšuvos pas jį kitą dieną neateidavau. Kai užsukdavau vėliau, vis užsimindavo: “Tai jau girdėjau, ponias, kad atvažiavote į Punską”. Mūsų pasikalbėjimų ceremonijas ilgainiui nusistovėjo: aš prašydavau, kad ką papasakotų, o jis klausdavo, kas mane domina; žinodama, kad jis jau tikriausiai nuo seniau pasiruošęs, sakydavau, kad man įdomu bus pasiklausti ir apie karus, ir apie darbus, užsirašyti priežodžius ir kitką. Taigi, pradėdavau kalbą apie jį dominančius dalykus. O jis išsitrindavo temą. “Tai gal aš jums šiandien papasakosiu, kaip mane ruskiai 1914 metais paėmė su padvada šaudinius į frontą vežti” — taip jis pradėdavo vieną savo mėgstamiausių pasakojimų, kitas buvo apie “daraktorius”. Paskaitą baigdavo šeimininkė, atnešdama užvalgyti. Kada gi vėl gausiu tokio sūrio ragauti, kaip senosios Venclauskienės? Susėdę prie stalo jau kalbėjome apie dalykus, kurių nesirašiau į sąsiuvinį — apie dukteris, kurių gyvenimas ilgai nesiklostė (viena tarnavo neištekejusi klebonijoje, antra — našlė, vargo vyro šeimoje) ir apie didžiausių šių tėvų skaudulį: sūnus Alfonsas, išėjęs mokslus ir virtęs pareigūnu kažkur Leukijoje, gėdisi savo šeimos, savo lietuviškos kilmės. Vedęs jis savo žmonos neatvežė tėvams parodyti ir nieko iš šeimos nei į vestuves, nei vėliau pas save nekvietė. O kur gi rasi kitus tokius garbingus žmones, kaip seni Venclauskai: mėgsta žmonės Punske, kaip ir kitur, apšnekėti artimuosius, bet apie Venclauskus ką blogo pasakysi — nebent pasijuoksi nepiktai, kad nesivaiko mados, neperka žemės ūkio mašinų. Bėda tačiau buvo, kai dėl tos meilės senovės Kreivėnai negavo elektros: užsispyrė Venclauskai, kad jiems ir be elektros gerai ir kad jie nemokės. Taip kaimas ir liko be šviesos. Man prie žibalinės lempos Venclauskų stuboje buvo gražiau, stilingiau, ypač per vienos dukters išleistuves į Ameriką. Beje, du mano kaimynai pradėjo šnekėti apie dalykus, apie kuriuos nešnekama, bent jau dideliame sambūryje. “Be ginklo po to jau per sieną niekas nėjo”, išgirdau sakant. Pažvelgė į mane ir apie ką kitą prašeko. Man palengvėjo — nereikia man to žinoti. O dėl senovės pamėgimo mane teisingai subarė Stoskeliūno tėviškėje, kai pasakiau, kad gaila gražiam senoviškame name langus iškirsti didelius, pagal naują madą: “Jums, ponias, žiūrėti būtų gražiau, o mums gyventi tamsu”.

Tą dieną, kai ramindama sąžinę nukelviau vietoj Galadusio pas Venclauskus, suradau senąją laukuose — su dalgiu kažkokioje balutėje darbavosi. Užlipome ant kalnelio, atsisėdome ant krūsnies, šalia kurios augo grybai baltomis galvutėmis prie apdžiūvusių mėšlo plykytų. “Kiek čia tų musmirių”, sakau. “Kokie gi čia, ponias, musmiriai. Musmiriai turi raudonas kepuraites su baltais taškais, o čia valgomi grybai — gardūs, tik vadinasi negražiai — mėšliukai”. Pažiūrėjau iš arčiau — šampinjonai, už kuriuos Varšuvoje mokama daugiau negu už mėsą. Prisiskyniau pilną krepšį ir keliauju Punsko link. Dar nepasiekiau miestelio, o jau pribėgo vaikai: “Mes jūsų, ponias, surasti negalim: iš Krokuvos

atvažiuo profesorius, jūs ieško". "Kas gi tai galėjo būti?" galvoju, Safarevičius tikrai ne, tas užsienyje. Ateinu, žiūriu stovi pasimetęs jaunas asistentas M. H. iš Poznanės. "Labas", sakau, "iš kur gi jūs čia atsiradote?" — "Aš", sako, "sugalvojau lietuvių kalbos mokytis, tai atvažiuoju į Seinus, prisistačiau švietimo skyriuje ir išdėčiau savo reikalą, o man ten tuoj patarė net nebandyti apsigyventi lietuvių kaimuose — nepriims, nė kalbos negali būti. Tai ir apsigyvenau Smalėnuose, ten krautuvininkė lietuvė, ji man kartais kokią žodį lietuviškai pasako". Išsikeikiau mintyse rusiškai kaip traktorininkų brigadoje. Garsiai negalima — nebe traktorininkė — ir mandagiai pasiūliau kartu nueiti kur į kaimą. "Ar manote, kad įleis į kambarį, ponias?" — "Ne tiktai įleis, bet paprašys sėsti ir pavaišins". Tinginio kaip nebūta ir per patį karštį nuėjau su M. H. į Šlynakiemį pas Kaizius: stuboj švaru, jauku, nė vienos musės, visa šeima laukuose, tik viena senoji Kaizienė sėdi ir mežga. Atnešė obuolių, pasiūlė stipriau užvalgyti. Asistentas neišlaikęs ir sako: "Žiūrėkite, įsileido". Paradau už jį: juk Kaizienė supranta lenkiškai ir žino kam čia ta jo paika kalba. "Klauskite", sakau, "kas jums įdomu". Tas ir klausia, ką reiškia žodis "laumė", o Kaizienė jį mane: "Tai kiba kokia beždžionka, ponias, ar kaip?" Parodžiau M. H. kelią į Smalėnus, o pati grįžtu Punsko link, o pakeliui ty mėšliukų, ar padoriau sakant, šampinjony, aibės. Prisirinkau jų daugybę į skėtį, nebuvo kur kitur dėti. Pajaujienę kažkur pakeliui sutikau, kartu rinkome. Atnešėme grybus ir siūlau Nevulienei vakarienei virti. "Geri grybai", sakau, "šampinjonai, ponas Venclauskas prirodė". Nepatiko Nevulienei mano grybai, tuoj atpažino, kad mėšliukai, bet davėsi sukalbama. Skani buvo vakariene. O blogiau čia išėjo su Vainiene, kuriai nunešiau dalį grybų: pakepė su lašiniiais ir svogūnais, bet negražus pavadinimas valgyti sutrukdė: gatavai iškeptus išpylė į kibirą. "Stengiaus galvoti", aiškinosi vėliau, "kad šampinjonai, o vis galvojau, kad mėšliukai. Negalėjau kitaip".

Antanas Kaizė veda, o tai mane liečia betarpiškai: Kaizių šeimoje turiu giminės statusą. Šeima didelė — senieji Kaiziai, neištekėjusi teta (tetulė) ir Kaizių vaikai, kurių buvo aštuonetas, o Danutei mirus liko septynetas — šešios dukterys ir Antanas. Iš dukterų, kai Antanas vedė, tik dvi ar buvo namie — siuvėja Monika ir "mano" Elė, kuri vieną žiemą šeiminkavo pas mus Varšuvoje. Kitos dukterys jau seniai buvo ištekėjusios, anūkių buvo jau nemaža. Vyriausioji — tai Nevulienė, "Banko" Nevulio žmona Punske, pas kurią visuomet gyvendavau atvažiuosiu.

Antanas — linksmas, nagingas ir šnekus, mano mergaičių mylimiausias dėdė. Jis jas sodindavo ant arklių, apvarinėdamas bulves, kraudamas į vežimą sieną ar pėdus kviesdavo padėti, ir Ninos pilkos, o Vitos juodos akys laimingos žibėjo nuo pat vežimo aukštumos pakeliui į kluoną. Bėda tik su Antanu, kad išgerti mėgėjas: sekmadienį po sumos jis vis traukia į karčemą, o iš ten svirduliuodamas grįžta namo vėlai vakare, ar negrįžta — miega griovyje. Vaistas vienintelis — rasti jam pačią. O Antanas užkietėjęs viengungis — jau sulaukė 35 metų, plaukus šukuoja iš šonų į viršų, kad plikės nebūtų matyti, o mergos išrinkti negali: patinka jam tik pačios gražiausios iš jaunųjų, ir dar — mokytos. Tos sau susirasdavo kitus bernelius: Dejuoja ir bara senoji Kaizienė savo vienturtį sūnų: jau ji sena, nėra kas dirbtų, o Antanas vesti nelinkęs ir baigta.

Bet pagaliau Antanas susirado pagal savo širdį devyniolikmetę gražaus veido, apvalią ir sveiką kaip bandą iš krosnies. Kodėl Elė sumanė tekėti už Antano, tikrai nežinau: gal pamilo, o gal norėjo išėiti iš namų, kur girtuoklis ir tinginys tėvas mušdavosi su motina, į teisingą Kaizių šeimą, o gal abi priežastys susidėjo. Nesvarbu, gyvena gerai, jų Valdui jau

gal treti metai eina.

Bet grįžkime prie vestuvių. Jos Punske būna dviejų dalių: pirma, metrikacija valsčiaus valdyboje, o vėliau bažnytinis šliūbas ir tikros vestuvės — "veseilė".

Metrikacija buvo rugpjūčio mėnesį, kuomet kaip tik ruošiausi grįžti į Varšuvą, o vestuvės buvo atidėtos į vėlyvą rudenį — kai darbus nudirbs.

Dėl metrikacijos Antanas susitarė su viršaičiu sekmadieniui — po sumos, kai visa papripa vaikštinėja Punsko gatve: mergaitės demonstruoja tualetus ir šukuosenas, moterys — vaikus, nevedę vyrų išrankiais žvilgsniais žiūrinėja panas, o vedę — diplomatiškai pasiderėję su žmonomis traukia karčemos link. Taigi tokiu laiku Antanas sustatė mus šitaip: juodu su Ele priešakyje, o ponas Nevulis su manimi, liudininkai — už jų. Lėtai ir labai rimtais veidais perejome per visą miestelį, niekas nedrįso nei sustabdyti pakeliui, nei pasveikinti — negalima trukdyti. Viršaitis, pasirodė, nepaprastai susirūpino, sužinojęs, kad aš būsiu liudininkas: surašė visą kalbą apie šeimos reikšmę socialistinėje santvarkoje ir, nesuvaldydamas rankų drebėjimo, ją skaitė bent 15 minučių po metrikacijos formalumų. Grįžome pas Nevulius ta pačia tvarka, kaipėjome į valsčiaus valdybą, tik jau smarkiai buvo sumažėję žiūrovų — žmonės jau buvo išsiskirstę. Betgi Antanas dėl to nelūdėjo — šiaip ar taip, bet viršaitis dar niekuomet nebuvo metrikacijos proga pasakęs tokios ilgos kalbos.

Spalio mėnesį gavau laišką Varšuvoje: lapkričio 7 bus Antano vestuvės; prašo atvažiuoti su visa šeima. Vyras važiuoti negalėjo — buvo įsismaginęs daryti kažkokių eksperimentų seriją ir, nors aš mirties patale gulėčiau, neatsitrauktų nuo darbo. Ninka ir Vytka buvo nelabai dar sveikos po neseniai persirgto gripo ir nesiryžau jų vežtis su savimi. Verkė abi. Ninka tyliai kūkiodama, o Vytka garsiai rėkdama: "Tu visuomet taip, mums nieko negalima, o kodėl Daliai ir Aldutei (Nevulių vaikai) galima, kuo mes blogesnės?" Nepaėmiau savo mergaičių, o vėliau galėjau.

Taigi, neapsakomam studentų džiaugsmui atidėjau paskaitas ir seminarus kelioms dienoms ir iškeliauvau.

Į Trakiškes atvykau vakare; tamsu, elektros nėra, bet vis dėlto ponas Nevulis mane tuoj surado, sėdome ant motociklo ir po valandėlės buvome namie pas Nevulius. Džiaugiaus apsirengus žiemiškai — Punske visuomet šalčiau negu Varšuvoje; ir tąsų žemė Punske jau buvo įšalus, o Varšuvoje dar drėgnas rudens oras. Po vakarienės neteko ilgai pasišildyti ant Nevulių "mašinos" (viryklės) virtuvėje. Tik parodžiau naujavedžiams skirtą dovaną (šakutes su peiliais) ir jau Nevulienė pasiūlė eiti gulti: keltis reikėjo 4 valandą, iš ryto važiuoti pas Kaizius.

Apie penktą buvome Šlynakiemyje. Pasisveikinome kitaip, negu šiaip atėję — iškilmingai, ir tuoj sėdome prie stalo pusryčių. Žmonių buvo nedaug — tik artimiausia giminė — Antano seserys su vyrais ir vaikais. Valgyti niekas taip anksti nenorėjo, bet valgė paruoštus skanėstus — negalima šeiminkės įžeisti. O pusryčiai buvo tokie ankstyvi todėl iki su-tuoktvių turėjo praėiti keturios valandos. Antanas turėjo priimti komunią. Po pusryčių visi susirinkome "švariame" kambaryje — didžiuliame, be krosnies, kur jau buvo sustatyti stalai puotai. Atsistojo Antanas ties stalo viduriu, visiems padėjo, visų pravirkęs atsiprašė ir su kiekvieno atsisveikino atskirai, paduodamas ranką ir pasibučiuodamas. Tėvas jį palaimino. Na, ir iškeliauo Antanas į bažnyčią, lydėtas Nevulių ir Monikos. O mes grįžome iš šaltos salės į šiltą kambarį laukti. Vyrų sėdo "kozyriuoti", o moterys viena po kitos per-

sikėlė į virtuvę — padėti Kaizienei ruošti. Pasėdėjau prie vyrų, žymėjau sąsiuvinyje kortų lošimo terminus, o tie lyg ir nekrepia į mane dėmesio. Tik protarpiais kas pasako: “Tu, Jonai, garsiau tark, ponis nesupranta, ne taip užrašys”. Visai man neįdomūs tie “kozyriavimo” terminai, kortoms turiu antitalentą, susigaudyti negaliu, kas kur, o pagaliau, ar per Antano vestuves reikia tą dialektologinę baudžiamą atlikti, neišsimegus ir jau persivalgius, o dar juk visko pradžia — vis tiek ištrauksiu sąsiuvinį, kai svečiai bus išgėrę, — tuomet tikrai liausis “gražiai” kalbėję. “Gražiai” reiškia vengiant tarmybių, o nevengiant keiksmy — keikiasi svečiuose padorioje kompanijoje tik hiperintelektualai, paprastiesiems žmonėms tai neįprasta. Prisėdau prie senojo Kaizės — neaukštas, baltų baltutėlių plaukų be plikės, švelnių mėlynų akių ir labai gražių veido bruožų — įdubusi bedantė burna jų negadina. Jis pavydėtinos sveikatos — dirba kaip jaunas sunkiausias darbus ir aiškina: “Kas čia tokio, sveika — pasigimnastikuoti reikia”. Senasis Kaizė visai nešnekus, o iš jo “motkos” šį tą išgirsti galima. Pavyzdžiui, pažiūri į savo “Senį” ir sako: “Aš visai tekėti nenorėjau, bet kad jis gražus labai buvo. Na ir bėdos turėjau — “budinkai” Kaizių neokie, šeima didelė, brolis silpno proto, dirbu nuo aušros iki nakties, apsiliuobti negaliu, o atsigulsi tuoj užmigčiau, bet dar ne viskas — dar tam reikia. Žinote, juk ponis, kokie jie yra, vyrai. O man jau taip turi būti — kas dveji metai — vaikas. Matote, kiek jų turėjau. Vis galvojau, kam tos mano mergšės bus reikalingos, bet susirado gerų vyrų, tik Danutė, va “nabašnykė” — Kaizienei stovi sąšaros akyse, ir man kartu.

Apie Danutę turbūt ir pašnekejome, sėdėdami su senu Kaize, išleidę Antaną į bažnyčią. Apie ją reikia atskirai papasakoti, šiaip per toli nukrypčiau nuo Antano vestuvių. Tik va, ką man tuomet, rodos, papasakojo senasis Kaizė, prisimindamas ką tik praėjusias Vėlines: “Kai frontas ėjo pro mus, du ruskius prie mūsų užmušė. Palaidojau savo žemėje, dar žymu kur, per vėlines ten vis žvakutę uždegu — ir jie žmonės”.

Pagaliau ir aš nuėjau pas moteris į virtuvę: sėdi ten šventadieniškai apsirengusios, peša žąsis, kuri apsirius prijuostę, kuri pasidėjus koki skudurą ant kelių. Senoji Kaizienė, privargusi ruošdama visą savaitę, sėdi prie “mašinos” ir “revoltuojasi” — galima — svečių dar nėra: “Kam čia reikia tos veseilės — pinigų vien degtinei porą tūkstančių reikėjo sumokėti, o kas iš jos — prisilaks, o vėliau griovyje gulės. O nepadarysi veseilės, ką žmonės pasakys — negalima. Ir Antanas taip norėjo”.

Apsirengiau ir išėjau gurkstelėti gryno oro prieš pačią svarbiausią iškilnių dalį. Einu įšalusiu vieškeliu kur akys veda, traukiu į šnerves šaltą šviežią orą. Tolumoje matyti miškai — Trakelis, Šaltėngiris, labai toli Giluišgiris, už sienos. O šiaip nuvalyti laukai, tik žiemenciai žaliuoja. Nueičiau į mišką, bet jau svečiai traukia iš visur į Kaizius. Grįžtu ir aš. Prie durų pasitinka muzikantai, reikia jiems pinigų duoti, o aš ir nepagalvoju — piniginę palikau ant aukšto, nepatogu. Pasėdėjome, stebiu kaip šoka, ir mane bando išvesti šokti, o aš tam tikrai negabi, bet tegul geriau sako, kad šoku kaip “slonius” negu atsakyti. “Iš miesto, mokyta, o eis su mumis šokti”, sakys. Einu ir džiaugiuos, kad vyro nėra — tasai turėtų ką pasakoti ilgam laikui, siūlytų stoti Varšuvoje į šokių kursus. Į pavakarę prašė prie stalo — sėdime, valgome, bet dar be ūpo — jaunųjų laukiame. O tie iš bažnyčios nuvažiuo į jaunosios tėviškę, o tik iš ten apie vidunaktį atvažiuos. Pagaliau ir atvažiuo: prie vartų turėjo išsipirkti, o gonkose tėvai pasitiko su šventu paveikslu. Įvedė į salę, pasodino garbės vietoje ir tuomet noras ir valgyti, ir šnekėti, ir dainuoti atsirado. Ėjo muzikantai nuo vieno svečio prie kito ir klausė, ką groti, — tas duoda pinigų ir turi savo dainą. Užsiskiau ba-

naliausią, kaip man atrodė: “Kur bėga Šešupė, kur Nemunas teka...” Pažiūrėjo muzikantai vienas į kitą, pasikrapštė už ausų ir galvojo, ar leista ta daina, ar uždrausta. Bet pagrojo. Dainavo ir naujas dainas, išgirstas per radiją iš Vilniaus, ir senas. O tąsias dainavo kaip reikiant, kaip nuo amžių dainavo — ne kaip prasto skonio saviveiklos ansambliai Lietuvoje ar Amerikoje ir ne kaip mieliaji, išsiskinių Paryžiuje. Daina ten dar yra neatskiriama gyvenimo dalis. Gal mažiau šnekėjo, negu dainavo tą naktį; apie antrą valandą nuėjau gulti į aukštą. Gera buvo miegoti — oras geras, Nevulijų Aldutė už termosforą prie šono. Kiti ligi ketvirtos ryto dar puotavo, bet aš nieko nebegirdėjau. Iš ryto pažadino muzikantai. Tingėjau tuoj ištraukti į gyvenimą, tai ir guliu dar užsimerkus. O girdžiu Antanas patenkintas kam pasakoja: “Gerai priėmė, tuoj pasislinko, vietos padarė man...” Homeras, galvoju ir prisimenu prof. Doroševskio pasakojimą apie tai, kaip jis kadaise jaunas būdamas keliavo per Vilniaus kraštą su draugu ir sutiko ant kelio gražią merginą lietuvaite; “jakaš ty šliczna”, jis pasakė, o mergina, praėjus porą žingsnių, atsigrėžė ir atsakė lietuviškai: “ir man pasidabojo veidas tavo”, — ir nuėjo.

Dar ilgai truko Antano vestuvės — dieną ar pusantros.

* * *

Atvažiuoju į Punkską labai pavargusi, taigi iš ryto po pusryčių, paėmusi šunį ir audeklą, ėjau į kalnelį pagulėti, apie nieką negalvoti, tik į dangų žiūrėti. O kalnelių turėjau du pasirinksi poilsiui, abu — apleistos kapinės, vokiečių mažutės ir žydų didelės. Vaizdas gražesnis iš vokiečių kapinių: matyti ir ežeras, ir bažnyčia, miestelis ir aplinkiniai laukai, ir balos, o iš žydų kapinių — vaizdas menkesnis, jos žemiau, kelias pro pat jas praėina, taigi girdėti vežimų bildesys kas valandėlę. Žydų kapinėse vis dėlto dažniau sėdėjau, negu vokiečių — iš sentimentalumo, nors ten ir nedaug kas buvo likę, kas galėtų jausmus žadiuti: tik vienas aplūžęs antkapis dar stovėjo stačias pačioje kalvos viršūnėje. Nemoku skaityti hebrajiškai, tai ir nežinau, kam tas antkapis buvo skirtas. Antkapis tas — paskutinė žymė, kad per amžius Punkskas buvo žydų miestelis. Taigi, sėdėjau į jį atsiremęs ir vaizdavausi, kaip tas miestelis atrodė ligi 1939 metų, kai vokiečiai Punksko žydams liepė pasitraukti per sieną į Lietuvą.

Žydai su lietuviais Punske sugyveno, rodos, visai gerai, per amžius nustatytuose rėmuose — kartais ir peržengdami juos. Mylejo N. žydę gydytoją ar medicinos studentę iš Punksko, buvo ir vaikas, mergytė, bet nevedė — argi galėjo Šv. Kazimiero draugijos aktyvistas vesti žydę? Senas Venclauskas pasakojo apie Punksko žydą Dovydkę, kuris, vokiečiams užėjus, paliko Venclauskui saugoti visą puodą dolerių ir auksinių pinigų. Tasai, frontui einant į vieną pusę, vėliau į kitą, bėdos turėjo su tuo puodu — bet išsaugojo. Po karo Dovydkė atėjo, atsiėmė savo turtą, bet džiaugsmo nedaug turėjo: prie Baltstogės plėšikai sustabdė traukinį, visus žydus išvedė į lauką ir sušaudė, tarpe jų ir Dovydkės šeimą. Senesni žmonės pasakojo visokias istorijas apie žydų gerus patarimus, suteikiamą kreditą, o pikty — man, be abejo, nepasakojo. Vieną kartą per užbaigtuves pas Kaizius ar Krakauskus, užtraukė vadinamasis “Ruskis” (neseniai sugrįžęs iš Lietuvos į savo gimtąjį kraštą) šitokią dainelę: “Per Smalėnų miestelį, velnias nešė žydėlį...”, bet jį tuoj nutildė. Labai norėjau sužinoti tos dainos tąsą, bet taip ir likau nesužinojusi — klausiti buvo nepatogu.

Taigi, sėdžiu atsilošusi į tą antkapį ir pamažu gyvybės syvai pradeda tvinkčioti gyslose. Eina pro šalį Vainienė ar Pajaujienė, pažvelgia į mano pusę — ar jau šnekėti pradėsiu, ar ne. Kantrybės aš nedaug turiu — kitaip, nei mano draugai lietuviai. Ir poilsui man jos trūksta, ir jau pradėdama judėti — uogų ar grybų į Giluišgirį ar į Šaltėnų mišką, medžiagos darbui — į kaimus. O, be to, sėdint ant kalnelio, sunku atsikratyti nesmagių prisiminimų: štai Lebedienės vaistų istorija. Parašė Lebedys, kad žmona vėžiu serga, gal dar padėtų vaistai, kurių nei Vilniuje, nei Maskvoje (išskyrus Kremliaus ligoninę) gauti negalima. Ieškau Varšuvoje — negaliu gauti, o dar sužinojau, kad nežmoniškai brangūs. Reikia rašyti Mincevičiui, niekas daugiau tų vaistų greit neatsiųs. Dambriūno kada prašiau — po pusmečio gavau, bet tik pusę reikalingos dozės. O rašyti Mincevičiui — vėl prikibs. Nedelsė prisikabinti, bet Lebedienė pasveiko. Net labiausiai norėdama, pasigirti tuomet negalėjau, tai ir giriuos dabar, nors ir rizikuoju, kad sakysi, drauge mano — gerumas yra kaip oras ir t. t. Kitą kartą, tvarkydama reikalą su vaistais, nė nepamaniau didžiutis savo dorybėmis, nes keikiausi bjauriausiais žodžiais, kokius tik buvau girdėjusi: žadėjau D., kad gavusi vaistus iš jo pažįstamų Amerikoje, jam persiųsiu; vaistai atėjo, o kartu laiškas, pasirašytas kažkokio B. Iš New Yorko: prašo, kad vaistus persiųsčiau, o dar gal galima laiškų siųsti į Lietuvą per mane. Bandžiau galvoti — „sancta simplicitas“, bet to man buvo per maža. Vaistus pasiunčiau, į laišką neatsakiau — idiotas!

Nulipau nuo savo kalno, nuėjau į Kreivėnus, į Šlynakiemį, į Saivus, bet niekas nepadės: reikia keliauti į Galadusį valkščių pavadinimų rinkti. Valkštės — ežero dalys, tinkamos vienam tinklo traukimui. Žinojau, kad niekas lietuviškų valkščių pavadinimų nebuvo studijavęs, o medžiaga, sprendžiant pagal lenkų medžiagą, įdomi. Daugiau aš nieko apie valkštes ir apskritai apie žūklę ežeruose nežinojau — kaip tinklas traukiamas dar vis nežinau, ir kaip žvejojama po ledu, o kad vandenyje būna kalnai, o kad krantas visuomet aukštas — to visai nežinojau. Vieną dieną į Galadusį nuvežė Algis, visą dieną važiuovome „čaika“ po ežerą. Rodė „ribokas“ valkštes iš eilės, aiškina kaip tos valkštės traukiamos, kur kokios žuvys, o aš nesuįsigaudau. Algis seniai viską suprato ir, netekęs kantrybės, siūlo man kuo kitu užsiimti. Kitą kartą nuvežė Stoskelūnas savo sunkiu motociklu. Tasai nuvežė ligi Burbiškių prie ežero galo ir pareiškė: „toliau nepravažiuosiu: slidu po lietaus, o kelias dar nelygus“. Padėkojau, nulipau ir pasilikau viena ant kelio. Einu per miškelį Jonaraisčio link. Lynoja, taigi atsėdau po pušele, išsiėmiau duonos rieketę, užkandžiau. Kiškis prabėgo netoliese. Einu toliau, kol pasiekiu Radžūcus. Čia reikia jau ieškoti „kliūčinių“, nes tik šio ir gretimo Žagarų kaimo gyventojai žvejoja. Sužinojau, ko norėjau, ir progai pasitaikius suradau mieliausią man vietą prie Galadusio: pusiasalis, toli išsikišęs į ežerą, vadinamas Šarai Kaselė, kur galima buvo, sėdint ant aukšto kranto, stebėti, kaip laukinės antys savo vaikus moko. Ten ir Greimus norėjau nuvesti, bet kad, pasirodo, paryžiečiai nemoka per laukus be kelio vaikščioti. Nakvojau kluone ant šieno poniškai, po patalu, o pro atdaras duris švietė mėnulis, blizgėjo ežero gabaliukas, vanduo mušė į krantą.

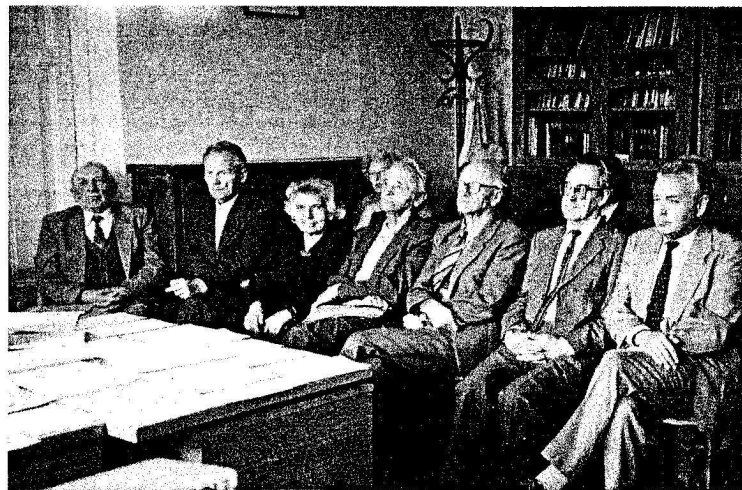
Kitą dieną, patikrinus savo valkščių pavadinimus radosi reikalas parinkti ir laukų, ir balų pavadinimus. O čia jau su ramia sąžine galima buvo keltis į kitą ežero pusę, pas senus pažįstamus — Skripkus, į Dusnyčią.

Pakeliui užbridau į gerokai apleistą didelę sodybą Žagaruose. Pasitiko senutė pikčiurna — „Laiko, girdi, neturiu sėdėti šnekėti, jei jūs dar su koku reikalu, o čia gi dėl tokių niekų“. O kalba senė taip, kaip niekas šitam krašte — nei tokių žodžių, nei tokių formų iš nieko dar

nebuvo girdėjusi, vienkalbė. Retas atvejis. Lenkiškai supranta, bet kalbėti beveik negali. Kaip gi su sene susidraugauti? Pabandysiu. „Tai“, sakau, „gal kokių audinių parduoti turėtumėte?“ — „Kad tam pinigų reikia turėti, o jūs turite?“ — „Palauk“, galvoju, „aš tave vis dėlto sutramdysiu, pikčiurna“, ir sakau: „jei audiniai ko verti, tai gal ir atsiraš, o kas pakliūva man nereikia“. — „Mano dar motkos ir motkos motkos daryti“. — „Tai“, sakau, „senoviški būna gražūs ir negražūs, visokie“. Pabudo pikčiurnos ambicija ir neša, ir neša iš skrynių. Neišpasakytai gražūs daiktai, neišturėjau — pagyriau. Baigta — kainas tokias pasakė, kad pirkti neįmanoma. Bet nieko, draugais palikome. Obuolių priskynė man į kelią. Paskutinį kartą pernai buvau pas senąją Mociukoniene, su Vainiene. Apsipirkome prieinamomis kainomis, vaišino mus senutė ...

1968-1969 m.

Paryžius-Nazaretas-Čikaga

Gedenkfeier im Institut für litauische Sprache anlässlich des 70. Geburtstags von Tamara Buch. Im Vordergrund v.l.n.r. J. Palionis, A. Sabaliauskas, I. Meiksinaitė, Z. Zinkevičius, V. Ambrazas, A. Tekorius, A. Vanagas.